

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri
tarixçi

IV Yazı

Ailəsi

Atası-Axund Hacı Molla Ələkbər Rəsulzadədir.Novxanı kəndinin çox tanınmış axundu olub.1926-cı ildə dünyasını dəyişib.Məzən Novxanı kənd qəbiristanlığında.

Anası-Zal qızı Ziyət rəhmətə gedib.Analığı Maral xanım Məmməd Əminə və bacısı Şəhrəbanı xanıma doğma övladları kimi baxıb.Çox alicənab olan Maral xanım 1929-cu ildə SSRİ sərhəddini keçərək Kərbala ziyarətinə gedib.1937-ci ildə Məmməd Əmin Rəsulzadənin anası olduğu üçün Kazaxstana sürgünə göndərilib və orada vəfat edib.

Bacısı-Şəhrəbanu xanım Məmməd Əmin Rəsulzadənin yeganə bacısı olub.Şəhrəbanu xanım Kərbəlayı Əli ilə ailə həyatı qurmuşdur.Onların 4 övladı dünyaya gəldi: Suğra,Tutu,Həsən və Kübra.Təqiblər,sıxıntılar onun həyatına 1934-cü ildə son qoyub.Qızı Kübra Məmməd Əmin Rəsulzadənin oğlu Rəsula nişanlanıb.Sonradan Rəsul güllələndiyindən onlar ailə həyatı qura bilməyiblər.

Həyat yoldaşı-Ümbülbanu Rəsulzadə.Ümbülbanu Rəsulzadə (1888,Rusiya İmperiyası -1940,Kazaxstan SSR).Məmməd Əmin Rəsulzadənin həyat yoldaşdır.1888-ci il doğumlu Ümbülbanu xanım Məmməd Əmin Rəsulzadənin həm də əmisi qızı idi.Məmməd Əmin Rəsulzadə onunla 1909-cu ildə ailə qurub.1920-ci ildən sonra təqiblərlə dolu həyat yaşamasına baxmayaraq Məmməd Əmin Rəsulzadənin fəaliyyətinə haqq qazandırdı,onu müdafiə edib.Oğlu Rəsul Məmməd Əmin Rəsulzadənin oğlu olduğu üçün güllələndikdən sonra ailəsi ilə birlikdə Kazaxstanın Çolak-Kurqan yaşayış məntəqəsində,sonradan isə Taldı-Kurqanda-sovxoza məskunlaşmışlar.Oğlu Rəsulu unuda bilməyən Ümbülbanu xanım ağır sürgün həyatında ürəyi partlayıb,1939-cu ildə dünyasını dəyişib,elə orada da dəfn edilib.

Qızı Lətifə-Məmməd Əmin Rəsulzadənin ilk övladı və böyük qızı olub.1910-cu ildə anadan olub.1929-cu ildə əslən Lahıcdan olan Damad Müslümdə ilə ailə qurub.1939-cu ildə həyat yoldaşını Müsavat partiyası ilə əlaqəyə görə həbs ediblər.1941-ci ildə isə onu övladları Firuzə və İşva ilə Kazaxstana Semipalatinsk vilayətinə sürgünə göndərilib.Üçüncü övladı Sona isə xəstə olduğundan sanatoriya saxlanılıb.Firuzə isə təsadüfən sağ qalır.Latifənin Bakıda qalan qızı Sonadan isə heç bir xəbər alınmır.Ehtimala görə, o da xəstəlikdən sağalmayıb və dünyasını dəyişib.

Qızı Xəlidə-Məmməd Əmin Rəsulzadənin kiçik qızı Xəlidə (1916-cı ildə anadan olub) anasının ölümündən sonra Kazaxstanda Taldı-Kurqanda qala bilmir.Həyatını riskə ataraq 1943-cü ildə sürgündən qaçıb Bakıya gəlir.Bir müddət Seyid Hüseynin evində qalır,sonra buranın nəzarətdə olduğunu hiss edib,Şamaxı istiqamətinə gedir və sonradan ondan heç bir məlumat alınmır.

Oğlu Rəsul-Məmməd Əmin Rəsulzadənin iki oğlu övladı olub.Rəsul və Azər.Oğlu Rəsul 1914-cü ildə anadan olmuş-

dur.Texnikumda təhsil almışdı.Rəsulun şeir yazmaq istedadı da olub.1934-cü ildən təqib edilib.1938-ci il yanvarın 15-də Novxanıdakı bağlarında həbs olunmuşdur.Həbsə əsas: "Məmməd Əmin Rəsulzadənin oğludur " və "əksinqilabi iş aparıb".Cəmisi iki dəfə dindirilib.Hər şey "sübut olunub" və Azərbaycan

SSR XDİK Üçlüyünün qərarı ilə 1 mart 1938-ci il qərarı ilə 6 mart 1938-də 24 yaşında güllələnilib,əmlakı da müsadirə edilib,yalnız 27 oktyabr 1989-cu ildə bəraət alıb.

Oğlu Azər -kiçik oğlu Azər Məmməd Əmin Rəsulzadə həbsdə olarkən 1920-ci ildə doğulub.Məmməd Əmin Rəsulzadə Stalin onu Moskvaya apararkən evə gedib,ailəsi ilə görüşə bilib.iki aylıq uşağın

görə,bu xanım 1935-ci ilə qədər de-fakto Polşa Respublikasının lideri olmuşmarşal Yozef Pilsudskinin qardaşı qızı idi.Onlar evləndikdən sonra ömür boyu ona sadıq qalan Vanda xanıma Rəsulzadə 21.05.1974-cü ildə vəfat edib.

Məmməd Əmin Rəsulzadənin eyni zamanda dövrü çatışmazlıqları nəzərdə tutaraq bir sıra hikmətəməz kəlamları da vardır. Biz də öz növbəmizdə onlardan bir neçəsini xatırlatmağı özümüzdə borc sayırıq: "Coğrafi mövqə etibarilə Avropa ilə Asiya arasında yerləşən Qafqaz,millî ünsürlər və mədəni dəyərləri baxımından da iki aləmi təşkil edən keçiddir.XIX əsrin Avropasında hökm sürən,indi də XX əsr Asiyasını bürüyən böyük fikir,millî istiqlal fikri burada mütləq zəfər çalaçaqdır."

İstiqlal tariximizdə Məmməd Əmin Rəsulzadə

adını dəyişib (əvvəl adı Əliheydər olub) Azər qoyub.1937-ci ildə sürgünə göndərilən Azər 1993-cü ildə Kazaxstanda-Karaqandada dünyasını dəyişib və Novxanı məzaristanlığında dəfn edilib.

Nəvəsi Rəis Rəsulzadə- Azər bəyin oğludur.1946-cı ildə sürgündə-Kazaxstanın Taldı-Kurqan bölgəsində anadan olub,orta təhsilini də orada-Karaqandada alıb.Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamıdır.Hazırda Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində dosent olaraq çalışır.

Həyat yoldaşı-Vanda (Leyla) Rəsulzadə. Türkiyə prezidenti Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) Məmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyəni tərk etməsini istəyirdi.Bu tələbdən sonra Məmməd Əmin Rəsulzadə tatar lider Ayvaz İshaki ilə birlikdə 1937-ci ildə Polşaya getməyi qərara alır.Rəsulzadə Polşada yaşadığı dövrdə kitabxanada Vanda adında polyak xanımla tanış olur.Tarixi mənbələrə

"Qanmadıq ki,illər uzununu bizim qanımızı soran "rəislər,ağalar" bizə rəis deyillər,bizim həqiqi rəisimiz özümüzük,cəmətdən böyük qüvvə heç bir şey yoxdur."

"Ah, Azərbaycan! Biz sənin haqqını tələb etmək deyil,yalnız adını söyləmək üçün nə qədər məruzələrə rast gəldik,nə qədər təhmillərə məruz qaldıq!"

"Milli mədəniyyətə dayanması və milli demokratik türk dövlətçiliyi təməli üzərində qurulması etibarilə Azərbaycan ilk türk dövləti və ilk müsəlman cümhuriyyətidir."

Məmməd Əmin Rəsulzadənin milli cümhuriyyət haqda təlimi və dövlətçilik konsepsiyası bu günə səsəslənmiş miqyaslı, demokratik və humanist səciyyə daşıyır.Bu təlimlər azərbaycanşünaslığı hər cür ümumşərq və ümumislam anlayışının mücərrədliyindən təmizləyir,Güney Azərbaycanla vəhdət ideyasını,bütün türk dünyası ilə mədəni-mənəvi birliyi milli tamlıq və bütövlüyü isə bütün kəskinliyi ilə irəli sürür.Təkcə nəzəriyyədə

yoq,əməli fəaliyyətdə də Məmməd Əmin Rəsulzadə bu meyara sadıq qalmışdır.

İyirminci yüzilliyin birinci onilliyindən başlayaraq onun adı Qacar Dövləti (sonrakı adı İran),Türkiyə,Əfqanıstan,Qafqaz, Volqaboyu ölkələrində,Türküstanda (Orta Asiya),Avropa şərqşünaslığı və siyasi dairələri miqyasında da məşhur olmuşdur.

Məmməd Əmin Rəsulzadə bizim milli keçmişimizdə ən işıqlı,ən tragik tarixi şəxsiyyətlərdən biridir.Bu şəxsiyyətə bir rəmz,metafora axtararkən Rəsulzadə özü köməyimə gəldi: "Əsrimizin Səyavuşu" kitabında qəhrəman-xalqın öndür.Məhz xalqımızı-XX əsrin ən önəmli bir Qərb və Şərq təkamülünə bu qədər yaxın ikən ondan bu qədər uzaq düşən Azərbaycanı o, "Əsrimizin Səyavuşu" adlandırdı.

"Zəmanəmizin Səyavuşu"- mənə elə gəlir ki, Azərbaycana aid edilən bu obrazın həm də Rəsulzadənin özünə dəxli var.Çünki Azərbaycanı o anda bir rəmz,bir simvol kimi Məmməd Əmin Rəsulzadə özü təmsil edirdi.Məhz durğunluq və ehkam dövründə yasaqlar və kəlidlər altına düşən bu rəmzi azad səməyə qaldırmaq və bir daha etməyi qoymamaq bizim və sabahkı nəslin mədəni borucudur.Çünki Rəsulzadə özü demişkən: "Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz".

Məmməd Əmin Rəsulzadənin yeganə,yadigar qalan səsinə 1953-cü ildə lentə alıblar.Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 35 illiyi münasibəti ilə Məmməd Əmin Rəsulzadə xalqa müraciət edir:

Məmməd Əmin Rəsulzadənin "Amerikanın səsi" radiosu ilə Azərbaycana xitabı.

Əziz Vətəndaşlarımız!

"Amerikanın səsi" radiosunun verdiyi imkanlardan istifadə edərək bu gün Azərbaycan tarixinin ən böyük günü olan 28 Mayda sizlərə kitab edirəm.100 il sürən çar əsarətindən sonra bundan 35 il əvvəl Azərbaycan Şurayı -Millisi Azərbaycan Cümhuriyyətinin istiqlalını bütün dünyaya elan etdi.O tarixdən əvvəl bir millət olaraq varlığını isbat edən Azərbaycan xalqı bu tarixdən etibarən millət olaraq bir dövlət qurmuş və bu dövlətin istiqlalı uğrunda bütün mövcudiyeti ilə meydana atılmışdır.Mədəni bütün bir tərəkəyə (mirasa) malik olan Vətənimiz siyasət sahəsində çox böyük və dəyərlı həmlələr göstərmişdir.İstiqlal uğrunda yapılan

tarixi savaşıların ən qanlı XIX əsrin başlarında Rusiya qarlığına qarşı yapılmışdır.30 ilə qədər sürən bu savaş qəhrəmanlıqlarla doludur.Cavad xanın 1804-də Gəncədəki şanlı qəzası dillər dastanıdır."

"Ölmək var,dönmək yoxdur".Bu,həqiqi vətənpərəstlərin təbiq etdikləri ən müqəddəs bir şüardır.

28 Mayıs 1918 də istiqlalını elan etməklə Azərbaycan tarixinin təbi bir nəticəsini fikirdən işə keçirdi.Eyni zamanda o,zəmanəyə hakim olan əsrin böyük şüarından istifadə ediyordu."Hər millət öz müqəddəratını özü həll etməyə səlahiyyətdardır" düsturunu xalqın ümumi rəyinə uyaraq istiqlalını elan edirdi.İstiqlal elanı üzərinə qurulan milli Azərbaycan hökuməti az zamanda məmləkətdə çox böyük işlər gördü.100 ildən bəri əsgərlikdən mən edilmən Azərbaycan da bir ordu yaratdı.Çarlığı zamanında dövlət idarəsinə yaxın buraxılmayan azərbaycanlılardan zabıta və əmniyyət qüvvələri vücuda gətirilib.Sosial sahədə əsaslı islahata girişdik.Kəndlilərə torpaq vermək üçün qanunlar hazırladıq.Fəhlələrin haqlarını qorumaq üçün tədbirlər aldıq.Xalqı az zamanda oxutmağa başladıq.Türkcəni dövlətin rəsmi dili elan etdik.Orta və ali məktəblər açdıq.Qərb Avropa demokrasiyaları tipində xalq nümayəndələri cavabdeh bir hökumət üsuli-idarəsi yaratdıq.Hakimiyyət Milli Məclisin əlində idi.Parlamentdən etimad almıdıqca heç bir hökumət iş başında qala bilməzdi.Məmləkətdə tam bir azadlıq vardı.O zaman indi Sovet zamanında olduğu kimi terror denilən şeydən heç bir əsər yoxdu.Şəxslər də,məskənlər də emir və amanda idi.Vətənin qapıları şimdiki olduğu kimi bütün dünyaya qapalı deyildi.Hər azərbaycanlı istədiyi zaman hara istərsə gedərdi.Qonşu və Avropa dövlətləri ilə dostluq münasibətləri təsis edilmişdi.Bütün millətlərlə alış-veriş vardı.Bütün bunların nəticəsində idi ki, cümhuriyyətimizin istiqlalı Avropa dövlətləri ilə Birləşik Amerika tərəfindən tanındı.Onları təqibən böyük bir çox dövlətlər daha istiqlalımızı tanıdılar.

Heyhat! Qədr imtahanları tamam deyildi.Qanlı çar istibdadının yerini bu dəfə ondan daha qanlı bolşevik istibdadı tutdu.Bela azadlıq istiqlalımız qızıl istilaçıların ayaqları altında əzildi.Müqavimat edən məmləkətdə qan gövdəyə çıxdı.Bundan bir ay əvvəl 28 Apreldə Sovet propaqandaçıları bir qanlı istila hərəkətini sizə azadlıq və istiqlal hadisəsi kimi göstərdilər.Sizdə sizə dünyanın ən azad və demokrat rejimi kimi qələmə verilən Sovet quruluşu işdə qəddar və ən yalançı bir istibdad rejimidir.Müqayisə etmək imkanında olsaydınız bunun nə qədər doğru olduğunu gözünləz görərdiniz.Azadlığımızı əlimizdən alan millətdən qorxmuyorsanız dəmir pərdəni qadırsınız,azadlıq elan etsinlər.Edə bilməzlər.Çünki ağla qar meydana çıxır.Onlar şəbərə kimidirlər,günəşdən qaçırlar.

Vətəndaşlar! Üç rəngli istiqlal bayrağımızı döşlərinizdə gəzdirən buradakı Vətən ayrı-ayrı bizlərdən,orada hər türlü qorxu və təhdid altında qəlbləri istiqlal eşqi ilə çırpınan azadlıq ayrı-ayrı sizlərə çoxdan salamlar göndərir,28 Mayıs istiqlal qurbanlarının əziz ruhları hüzzurunda hörmətlə əylir və hər iki tərəfi birləşdirən milli böyük həsrətli şairin deyişi ilə dile gətirirəm:

**Sən bizimsən,bizimsən durduca bədəndə qan,
Yaşa,yaşa,çox yaşa,ey şanlı Azərbaycan!**

(ardı var)